

СТРАТЕШКИ ПРАВЦИ РАЗВОЈА СРБИЈЕ У XXI ВЕКУ

КУЛТУРА

ОСНОВА ДРЖАВНОГ И НАЦИОНАЛНОГ ИДЕНТИТЕТА

ЗБОРНИК РАДОВА СА СКУПА
ОДРЖАНОГ 24. И 25. XI 2016. У СРПСКОЈ АКАДЕМИЈИ НАУКА И УМЕТНОСТИ

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ, ОДЕЉЕЊЕ ДРУШТВЕНИХ НАУКА

За разлику од претходних скупова у оквиру циклуса „Стратешки правци развоја Србије у XXI веку“ који су били посвећени образовању и науци, скуп о култури представљао је посебан изазов јер је сам појам културе у великој мери флуидан, без јасно омеђених граница. Стога је овај скуп тематски био ограничен на питања културе као основе државног и националног идентитета. Упркос оваквом тематском сужавању, радови саопштени на скупу и објављени у овом зборнику представљају тек наговештаје дубине проблема са којима се суочава култура у времену цивилизацијске транзиције чији смо сведоци и учесници.

А. Костић

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

SCIENTIFIC CONFERENCES

Book CLXVI

DEPARTMENT OF SOCIAL SCIENCES

Book 39

CULTURE

**THE BASIS OF STATE'S AND
NATIONAL IDENTITY**

PROCEEDINGS FROM THE SCIENTIFIC CONFERENCE
HELD ON NOVEMBER 24th and 25th, 2016

Accepted for publication at the 9th Session of the Department of Social Sciences,
held on November 7th, 2017, after being reviewed by academician
Kosta Čavoški and corresponding member Aleksandar Kostić

EDITOR

Corresponding Member

ALEKSANDAR KOSTIĆ

BELGRADE 2017

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

НАУЧНИ СКУПОВИ

Књига CLXVI

ОДЕЉЕЊЕ ДРУШТВЕНИХ НАУКА

Књига 39

КУЛТУРА

**ОСНОВА ДРЖАВНОГ И
НАЦИОНАЛНОГ ИДЕНТИТЕТА**

ЗБОРНИК РАДОВА СА НАУЧНОГ СКУПА
ОДРЖАНОГ 24. И 25. НОВЕМБРА 2016. ГОДИНЕ

Прихваћено за објављивање на IX седници Одељења друштвених наука,
одржаној 7. новембра 2017. године, на основу реферата академика
Косте Чавошког и дописног члана Александра Костића

УРЕДНИК

дописни члан

АЛЕКСАНДАР КОСТИЋ

БЕОГРАД 2017

Издаје
Српска академија наука и уметности
Београд, Кнез Михаилова 35

Лектор и коректор
Светлана Стојковић

Припрема за штампу
Досије студио, Београд

Тираж: 400 примерака

ISBN 978-86-7025-747-4

Штампа
Colorgrafx, Београд

САДРЖАЈ

- 9 | Реч уредника
- 11 | Александар Костић: *Поводом циклуса скупова „Сиврашешки њравци развоја Србије у XXI веку“*
- 13 | Реч Владимира С. Костића, председника Српске академије наука и уметности
- 15 | Реч Владана Вукосављевића, министра културе и информисања Републике Србије: *Мојући њринцији културне ѡлицике у Србији*
- 23 | Бранко Кукић: *Место културе у дујорочним сиврашејима државе*
- 31 | Горица Мојовић: *Законски оквири културне ѡлицике и начини финансирања*
- 41 | Ивана Стефановић: *Институције културе, култура институција*
- 67 | Зорица Томић: *Културна ѡлика у развијеним земљама: ѡроблем ѡређења, ѡроблем ѡрцејције*
- 77 | Иван Ивић: *Улога образовној систиема у очувању културне ѡрадиције*
- 87 | Небојша Брадић: *Креативне индустрије и ѡржиције*
- 101 | Дивна Вуксановић: *Улога медија у сиварању образаца у култури*
- 113 | Ирина Суботић: *Музеји у Србији данас – у светлу сивајисике*
- 129 | Вишња Кисић: *Музеј као ѡросѡр еманицијације: замисљање музеја сиврашејнице*
- 151 | Тијана Бугарски Палковљевић: *Музеји данас: Галерија Мајице српске – живи музеј*
- 169 | Предраг Пипер: *О улози националне академије у обликовању културне и језичке ѡлицике*
- 181 | Дарко Танасковић: *Српско културно наслеђе у докуменцима и ѡракси међународне заједнице*

- 193 | Милован Данојлић: *Пледаје за елиџну културу*
- 201 | Ласло Вегел: *Јуџословенски и џосџуџословенски иџенџиџеџи*
- 207 | Невена Даковић: *Иџенџиџеџеџе маџриџе: la jeunesse désaffectée и уморни раџници (Србија, 2010–2015)*
- 221 | Борислав Стојков: *Очување и развој иџенџиџеџеџа џраџа у Србији – иџкушење данашњеџ урбанизма*
- 249 | Бојан Ковачевић: *Моџћности креативноџ уџрављања џраџом?*
- 265 | Милена Драгићевић Шешић: *Инџиџиџуџионални и независни акџери у заједничком деловању: сџраџеџеџе јавно-џивилноџ џарџнерџва – џледаје за ауџномију кулџуре*
- 287 | Дијана Милошевић: *Независна кулџурна сцена Србије и одлив умеџника*
- 299 | Радослав Зеленовић: *Кулџурна добра као необновљиви ресурси*

РЕЧ УРЕДНИКА

Зборник који је пред нама садржи радове саопштене на скупу под насловом „Култура: основа државног и националног идентитета“ који је одржан у Српској академији наука и уметности 24. и 25. новембра 2016. године. Скуп посвећен култури трећи је у оквиру циклуса од пет скупова под заједничким насловом „Стратешки правци развоја Србије у XXI веку“. Претходна два скупа била су посвећена образовању и науци, а следе скупови о економији и државном уређењу, чиме би у оквиру поменутог циклуса били обухваћени најзначајнији сегменти државе и друштва.

За разлику од претходних скупова посвећених образовању и науци, областима чији је опсег мање или више јасно одређен, култура је домен чије су границе флуидне, а видови испољавања до те мере разноврсни да је једним скупом, ма колико био амбициозно замишљен, немогуће захватити све њене аспекте. Стога је овај скуп тематски био усмерен на културу као основу државног и националног идентитета. Међутим, већ у припреми скупа се показало да је и такво сужавање фокуса недовољно да би се проблеми културе у овом контексту сагледали на систематичан и тематски хомоген начин. Недоумице су се кретале од дилеме да ли култура треба да буде у функцији промовисања државног и националног идентитета до питања у којим видовима и каквом државном политиком би она могла то да буде. Поменуте недоумице и ширина опсега који захвата појам „култура“ неизбежно су довеле до тога да је овај скуп тематски мање хомоген од претходних скупова посвећених образовању и науци. Ова хетерогеност се примећује већ површним увидом у садржај Зборника јер се питања покренута на овом скупу крећу од проблема финансирања културе до питања елите која културу ствара, од очување културне баштине до општих смерница и странпутица у културној политици Србије.

Оваква хетерогеност може бити предмет критике, али притом се мора имати у виду природа феномена који је на овом скупу размотрен. Разлике у ставовима о томе шта је култура и која је њена улога нису биле само концепцијске природе, кроз њих се понегде назирао и политички и идеолошки став што је, чини се, одувек било у већој или мањој мери инхерентно свакој расправи и разматрању проблема у култури.

Стога овај Зборник није збир сложено усмерених мишљења и предлога о томе како да се стање у култури Србије побољша и како би култура могла да буде основа државног и националног идентитета. Он је, могло би се рећи, драгоценост сведочанство о тренутку глобалне цивилизацијске транзиције чије дубине у највећој мери нисмо свесни нити је до краја разумемо, а која се одражава и на стање културе у Србији. Најзад, овај Зборник је и сведочанство о начину на који у овом тренутку културна елита у Србији види проблеме културе и њене улоге у друштву.

А. К.

ПЛЕДОАЈЕ ЗА ЕЛИТНУ КУЛТУРУ

Милован Данојлић
Српска академија наука и уметности

Сажетак. Култура је свестан напор усмерен ка спознавању и одмишљавању људске судбине. Она је недовршена Вавилонска кула, плод настојања многих народа и њихових изабраних синова. У нашем времену њен ток је ослабљен и разводњен превлашћу Слике и Звука, јефтином забавом и другим искушењима потрошачког друштва... Голема маса штампаних ствари саму себе прождире и обезвређује, дехристијанизација даје свој допринос губљењу основног смера. Једино елитистичко схватање културе утврђује здраву основу духовном самоостваривању. Реч је о борби за смисао, дакле, за сам живот, за његово одржање.

Кључне речи: култура, спознавање људске судбине, највише духовне тежње, веровања, обичаји, књижевност, музика, елита, либералистички релативизам, поп-култура, лакоћа стварања, слика, звук, телевизијски програми, потрошачко друштво, традиција, религиозно искуство, модерна идолатрија, замирање поезије, смрт хришћанства, крај руралне цивилизације

I

Од бројних значења појма *култура*, од укрштених праваца и висина на којима се ова делатност одвија, нас у овом часу и на овом месту занима првенствено свестан напор усмерен ка спознавању и осмишљавању људске судбине. Култура је свако твораштво које од ње, од следе судбине, чини подухват вредан живљења. Подухват подразумева гајење и усавршавање највиших духовних тежњи, али и остваривање неких практичних земаљских послова и задатака. Гајење микроорганизама у научним лабораторијама, производња корисних биљака, веровања и обичаји примитивних народа, модни трендови и правила међуљудског опхођења, такође су облици свељудског труда на рашчишћавању простора и побољшању услова опстанка. Ови, споредни послови, лишени највише захтевности, улазе, свакако, у коначни збир као пратећи чиниоци, као основа из које се уздиже средишња грађевина, та недовршена Вавилонска кула, чију висину њени неимари нису коначно утврдили, те њеном дозиђивању нема, и не може бити краја. Немогућност коначног остваривања је погонска снага пустиловине, она даје непрестани подстицај деловању.

Реч је, дакле, о елитној култури. Епитет пара уши епохе склоне хипокритском самозаваравању; она, не успевши да постигне равноправност у друштвеној сфери, покушава да је наметне царевини духа. Овим,

највишим стремљењима, посвећују се изабрани; врх је висок и шиљат, на њему нема места за сваког. Марио Варгас Љоса, у једном недавно штампаном спису („Смрт културе“) под овим појмом разуме искључиво уметничке гране, књижевност и музику, и нипошто све што се у тим областима данас појављује. На ова, висока мерила, наше време гледа с надмоћним презиром: хијерархијски поредак је поремећен, а позивање на њ држи се за конзервативно прижељкивање. Либералистички релативизам тежи поништавању граница између елитне и поп-културе, у коју спадају телевизијске серије, сапунице, знатан део филмске индустрије, многа забавна књижевна штива, све до упражњавања спортова и гледалачког уживања у њима. Свим побројаним делатностима заједница је лакоћа усвајања. За уживање у јефтиној забави, у спортским приредбама или турбо-фолку није нужна посебна интелектуална предспрема, нити познавање онога што је, у истој врсти, остварено у прошлости.

Брзина и лакоћа прихватања, као подразумевајући услови приступа овој врсти постигнућа, објашњавају њихову распрострањеност у добу и поднебљу, као и улогу у формирању схватања и осећања како појединаца, тако и шире заједнице. Масовна култура није само вредносно нижи, него и злоупотребљив облик неразвијених духовних аспирација. По Теодору Адорну, реч је о клопци у коју најлакше упадају радне масе, о успављујућем средству које им одузима снагу и вољу за пружање отпора. Производи масовне културе контролишу и усмеравају радни свет према послушном трпљењу неправде, ограничавајући и затуљујући његову критичку свест. Један део филмске производње, телевизијски програми, забавна музика и велики спектакли су инструменти управљачке машинерије за маскирање и кривотворење пуне истине о стварности. Ружна истина, за часак, остаје у позадини као мутна и необјашњива приказа. Јефтина забава разблажује скуп, оправдани гнев.

Критика потрошачког друштва – а оно је, такође, један вид масовне разоноде – није више опсесија левице, ни изабрани циљ Адорнових разматрања. Она је постала опште место либералистичког човекољубља. Медијски и телевизијски мислиоци су, и ту, предупредили могуће нападе са непожељних страна. Речено је све што се о томе има рећи, а обичном човеку остаје да диринци и да буде срећан што је дошао до било каквог посла. Он је срећни корисник благодати потрошачког друштва и онда кад ништа не купује, кад, као шетач кроз велике тржне центре, посматра оно што му се нуди, што би могао купити. Врхунац земаљског уживања за једну младу учесницу ријалитија „Парови“ јесте замишљање ситуације у којој би купила све што је у продавници изложено.

Цивилизација спектакла битно је ограничила наше спознајне и емотивне капацитете; за пуно усредсређивање на суштинска питања ваља се непрестано борити. Превласт Слике и Звука над Речју је победа

идола над Логосом. За прихватање слике на великом и малом екрану, на стадионима и концертима поп-музике, у циркусима и таблоидима, није потребно посебно образовање. Традицију мишљења, изучавања, спознавања и критичког просуђивања заменила је гола забава. Треба разбити досаду, у чему се надмећу неизбројни облици поткултуре. Три-вијализација је захватила и књижевно стварање. Никад се није толико објављивало, нити је, икада, у промету било толико безвредних књига. Штампана маса саму себе прождире и обезвређује. Критичари одустају од савесног праћења текуће производње. Њих, као заступнике одређених група и кланова, нико више не узима озбиљно.

II

У познатом тексту „Ка дефиницији културе“, објављеном средином прошлог века, Т. С. Елиот наглашава да је култура колективно достигнуће у које је уткан труд многих појединаца; они су, у том подухвату, упоредиви са листовима гранатог дрвета: дају живот стаблу, а оно заокружује и доврхује њихов труд. Луцидни енглески песник је мислио да европска култура не може надживети смрт хришћанства. Европска унија је ту смрт озваничила. У њеном уставу се не помиње јудео-хришћанска традиција. Та традиција ни на шта не обавезује савремену посткултуру до које, из колевке европске цивилизације, допире једино повик „Хлеба и игара!“ Европска унија је искључиво економска и финансијска заједница, а политичка у мери учвршћивања тог, основног избора. Културно јединство и духовну синтезу богате традиције нико не заступа, нити помиње. Оно што повезује континент јесу рок групе, модни обрасци, хитови, модели аутомобилске индустрије. Поп култура је, у суштини, контракултура, весела пратња дехристијанизације. Она не познаје националне међе, као што их ни велики капитал не познаје, и не признаје.

Један од првих, и најдубљих извора културне самоизградње је, без сумње, религиозно искуство врсте. Трансценденција је жива потреба људског створа. Порицање те потребе је увод у безнађе и у безакоње. Свако настојање да се свакидашњица прима, доживљава и процењује по мерилима изван и изнад видљивог враћа нас првобитним импулсима религиозног осећања света. Визуелне датости, којима робује цивилизација спектакла, приказују нам се у свој голотини немишљења. За њих је гледалац биће без меморије, закржљале критичке свести, биће без савести – дакле, без одговорности према вишем реду и поретку. Гесло таквог односа према чуду постојања садржано је у крилатици „Удри бригу на весеље!“ Пасиван гледалац представе с временом губи

способност разликовања узвишеног и ниског, добра и зла, западајући у једну врсту нихилистичке равнодушности. Тако, у вестима које нам се предочавају преко малог екрана, без тешкоћа прелазимо са призора убијања на ирачком ратишту на телесне егзибиције чувене звезде, не улазећи у побуде бојовника Исламске државе, пошто нам је објашњено да су они оличење апсолутног зла, и да о томе нема шта да се мисли. Сва се збивања стапају у безобличну масу, изједначају се и неутралишу, рађајући у нама осећање смртне досаде.

У сукобу између виших и нижих облика културе води се древни спор између тешко освојивог смисла постојања и одвећ лако уочљивог бесмисла људске судбине. Истини се приближавамо уз велика одрицања и болна посртања, а лаж нам се даје на први поглед, лака и празноглава, бесплатно. Истина је под заштитом Апсолута, она је надахнуће и циљ елитне културе. Опчињени модерном идолатријом, губимо везу са Врховним бићем, то јест са правцем у којем вреди трагати за истином. А то што нам се одасвуд нуди, своди се на празнину, на привид и на лажљиво шаренило.

Прва одлика истинске културе је тежина приступа у њене сложене тајне. Доба Просвећености је истакло, као основне услове, знатан духовни напор и индивидуални дар. Истинска култура је област тешко освојивих сазнања и дуго изграђиваног укуса, док је ова, данас преовлађујућа, поље забаве и јефтиног уживања. И ту се поставља питање на које није лако одговорити. Зашто би, наиме, млад човек проводио слободно време изучавајући Бахове фуге, или херметичке стихове Т. С. Елиота, кад му се нека друга остварења нуде под много повољнијим условима, задовољавајући неке духовне потребе које, ако су ниже, нису у нама мање присутне? Прво, што у прилог изузетног напора можемо рећи, почива на убеђењу да је само достојанство људске врсте у мишљењу. И друго, живот је тежак, опасан подухват, и та тежина, по природи ствари, изискује одговарајуће напоре трагања и осмишљавања тајне, чиме се унеколико утврђује наш споран положај под звездама. Упражњавање виших и највиших културних стандарда изоштрава свест о добру и злу, лепоти и гнусоби, смислу и бесмислу. Сва велика књижевна дела, изравна или посредно, одмеравају тежину моралних престапа, усмеравајући човека према часном држању, васпитавајући осећање одговорности према ближњима.

Дакако, није грех, у предасима, препустити се чарима поп музике и заводљивим нумерама кантаутора. Један од њих, ове године, доби Нобелову награду за – књижевност. Не ваља кад предаси трају годинама, кад у њима учествују читави нараштаји, земље и народи. Сенекa је, пре две хиљаде лета, забележио да је доколица (*otium*) без књига гроб за жива човека, погреб за памет и душу. Данас је по-

греб праћен веселим програмима, празнина је заглушена комадима са певањем и пуцањем, па је тежина губитка мање уочљива, али њу радосна бука не може надокнадити. А забава, како год вешто спровођена, не може заменити благородни утицај највиших облика духовног самоостваривања. Висока култура доприноси уобличавању складног психичког устројства, уздиже ниво мишљења, оплемењује друштвено понашање, за разлику од оне ниже, попустљиве према духовној лености и елементарним нагонима. Из ње излазимо онакви какви смо у њу ушли.

Јавна забава није више допуна интелектуалне самоизградње; она је узела средишњу улогу у испуњавању културних потреба маса. Јавне манифестације ове врсте уживају пуно разумевање и помоћ државе. Управљачка класа ту подршку даје вођена својом рачуницом: њој је потребан радни човек који не размишља превише о свом друштвеном положају, привређивач и потрошач огрезао у леност и необразованост. Некад су га у стању покорности владајућем поретку одржавали неписменост и незнање, а данас га поробљава половична описмењеност и наопако усмерено образовање.

Атмосфери површности, лакоће и смањене моралне осетљивости, где се једини узлет из досаде животарења налази у забави, погодује чињеница да је, у развијеним земљама, озваничен атеистички поглед на свет. У Бриселском уставу избегнуто је и само помињање европске хришћанске традиције. Т. С. Елиот је, у поменутом огледу, наслутио такав развој ствари, упозоравајући да европски културни модел не може надживети смрт хришћанства. Вера у виши космички поредак, и трагање за лепотом и смислом земаљске егзистенције кроз уметничка и научна дела, то јест религија и култура, два су подухвата исте човекове пустоловине. *Култи* и *култура* су у крвном сродству; кад кажемо *духовни животи*, у први мах није јасно на шта мислимо, на религију или на уметност; од тренутка кад се доведе у питање једно, угрожено је и оно друго. Ф. М. Достојевски и Ф. Ниче су нас, готово у паници, опоменули на опасност. После смрти Бога, човек је остао сам и дезоријентисан. Хуманистичка идеологија и пракса су се показале као непоуздани водичи у утврђивању овоземаљских права и дужности, и то не само због концлогора, с којима ће XX век ући у историју. Са ближњима се увек можемо некако нагодити и разгодити; са Богом нема трулих договора. Његовим, надајмо се привременим повлачењем у сенку, на сцену су ступили озлоглашени старозаветни идоли, божанства од дрвета и камена, оличења лажних и пролазних вредности, док је Мамона заменио и по имену сличан милијардер звани ММФ. Наша богиња је Економија, а врховни закон Тржишни промет. Оно што не успева да опстане на тржишту, не треба да постоји. То је наша реалност, а наши господари,

спољашњи и домаћи, непрестано нас саветују да се са реалношћу, то јест са безнађем, треба помирити.

Човеков пораз је најпотпунији у замирању песничког говора. То је посебно уочљиво у Бодлеровој земљи, где је поезија, крајем XX века, доживела клиничку смрт. Време је оглувело за сложенију оркестрацију језика и мишљења, презрело тајанствену недокучивост у име приземног и баналног рационализма. Оно мало савремених уклетих песника подсећа на усамљеничку секту забављену собом и својом искљученошћу из стварног живота. На књижице стихова више се не осврћу ни чисто књижевне публикације. Нису у много бољем положају ни велика дела класике: она се студентима дају на кашичицу, у безнадежно кратким изводима.

Изгледа парадоксално да је до снижења виших мерила дошло у раздобљу демократизације образовања, свеопштег похода на факултете, државне и приватне, и смањења аналфабетизма. Том се обрту могу чудити само они који верују да сваки квантитет механички прелази у квалитет. Што је више полузаинтересованих студената, то је корисност стечених знања нижа, а дипломе безвредније. Елитна култура је отворена за сваког ко жуди за њеним унутрашњим богатствима, а не за њеним спољашњим угледом. Раситњавање грумена злата на бакарне парице није усрећило оне који су, на универзитету, згрнули ситнину. Латински језик је, још у XIX веку, почео губити стотинама година изграђиван углед, и то управо због настојања да се приближи како заинтересованима, тако и незаинтересованима. Шопенхауер је био згранут због појаве издања класичних аутора пропраћених упоредним преводима на немачки, у фуснотама. Корак је начињен с циљем да се списи Тацита, Цицерона и Сенеке подаре и онима који нису вољни да за такво познанство уложе неопходан лингвистички труд. Али култура се не осваја лако и без напора! Исход је познат: загађивање светих извора, и помућен читалачки доживљај. Од разводњавања изворника нису имали користи ни класик, ни његов читалац.

Својевремено сам, као студент романистике, похађао часове латинског. На групи су углавном биле девојке; нас, мушкараца, била су тројица, или четворица. На једном часу, док смо, наизменично, скандирали фрагменте из Хорацијевих „Сатира“, један студент је показивао изразиту неспретност у рецитовању. Знојио се и мучио, а кињио је и Хорација својом грубом интонацијом. Професорка, строга и зловољна дама, изрекла је тога дана једну прилично непристојну, али тачну опаску поводом начина на који је студент изговарао хексаметре. Упитала је несрећног младића, иначе симпатично сељачко дете: „По каквом то историјском неспоразуму се дешава да ти, с таквим гласом и толиким неразумевањем, изговараш ове божанствене стихове?!“

Питање је остало без одговора. Чини ми се да ни збуњени младић није разумео његову тежину. Многи похађачи високошколских установа нашли су се у тој ситуацији захваљујући неспоразуму и лажним обећањима епохе. Високо школовање је, за многе, привлачно пре свега због своје висине, због друштвеног угледа који се њиме осваја. Садржај студирања је од споредне важности. Врата универзитета су широм отворена свима и свакоме, а опет је међу њима успостављена вртоглава хијерархија. Раздаљина између Оксфорда и Новог Пазара мери се светлосним годинама. Тек је са демократизацијом постало јасно да за бављење извесним дисциплинама нису довољне друштвене повољности. Много је званих, мало изабраних. Онај свети забран, познат под именом *humanitates*, у шта спадају лингвистика, историја, филологија у ужем смислу, музикологија, логика, реторика и естетика, данас као и одувек, тражи аскетско пожртвовање и преданост музејских чувара, издуравање на рубу световног поретка. Кључари тог блага настављају се саморазмножавањем – професори рађају професоре. Свакоме је допуштено да се и на тим пољима окуша, под условом да на време увиди шта му је на корист, шта на штету, и колико је вредан улог који нуди.

III

Из свега реченог проистиче да културу носи, изграђује и унапређује елита, али њу не треба доводити у везу са повлашћеним друштвеним класама. У нашој, сиромашној и недовољно развијеној средини то је, барем, очигледно. Доситеј, Вук, Његош, Бранко, Стерија, Тесла, Пупин, и толики други ствараоци, изданци из „опаљеног грма“ наше невеселе повести, синови су сељачких, чиновничких и ситнотрговачких породица. Сви су превалили путеве „од пашњака до научењака“. Елита је, по дефиницији, сачињена од врских, од истакнутих. У деветнаестом веку било их је петоро-шесторо; толико их и данас има, само су, због гужве на јавним трговима и у медијима, теже уочљиви. Не треба се плашити ове у егалитаристичким друштвима оклеветане речи. Наше историјско памћење није оптерећено племићким привилегијама. Ми, у свакодневним односима, негујемо природну равноправност. Од васкрснућа модерне државе, окренути смо Европи и великом свету, пратимо њихове успехе, преузимамо оно што нам одговара. На дубљим и солиднијим темељима од наших тај свет, данас, пролази кроз тешку кризу. У изградњи духовне вертикале живу енергију можемо црпсти једино из сопствених тајних зденаца. Мера, увек, мора бити највиша, не да бисмо је постигли, него да бисмо се кретали у добром правцу. Демократизација образовања није уродила задивљујућим достигнућима; она се свела на разводњавање светске и наше баштине. Описмењавање

је донело повећање новинске читалачке публике, лакоћу коришћења банчних чекова и снажање са упутствима за употребу беле технике. Понекад се питам: Није ли јучерашњи неписмени сељак, вредан и побожан ратар, био ближи суштинском духу културе од данашњег уживаоца у забавама свих врста, спремног да се, из покондирености, одрекне ћирилице у корист латинице?

Закони тржишта су продрли и онамо где им није место. Потврда изузетне вредности неке књиге је, и код нас, њено увршћење у листу бестселера. Продајни успех може, али не мора пратити вредност књиге. Умберто Еко, чије је *Име руже* растушено у милионском тиражу, процењује да је од продатих примерака тек сваки десети уистину прочитан. Популарност се стиче и честим појављивањем на малом екрану, као и ангажовањем у дневној политици.

И ту се, поново, појављује смртни непријатељ културе, идеологија лакоће. Она је причинила вишеструку штету, у мишљењу и у деловању. На њеном удару су се нашли демографија и традиционални сеоски живот. Прекршене су две велике старозаветне заповести: да се хлеб има зарађивати у зноју лица свога, и да је рађање повезано са болним трудовима. Кршење ових завештања, које не треба схватати дословно, донело је одумирање руралне цивилизације, и страховит пад наталитета.

Корени културе су нужно национални, а врхови свељудски, универзални. Добро храњено локалним, па и регионалним искуством, стабло тежи небу, и бескрају. Сваком неимару, и друштву у целини, остаје да нађе своје место у вршењу дужности.

PLEA FOR ELITE CULTURE

Milovan Danajlić

Serbian Academy of Sciences and Arts

Abstract: Culture is a conscious effort aimed at cognization and deliberation of human destiny. It is an unfinished Tower of Babel, fruit of many nations' and their chosen sons' endeavors. In our time, its flow is weakened and watered-down by supremacy of Picture and Sound, cheap entertainment and other temptations of the consumer society... Huge mass of printed titles devours and devalues itself, dechristianization makes its contribution of losing of general direction. Only the elitistic understanding of culture sets a sound basis for self-realization. It is a fight for meaning, therefore a fight for the life itself, for its preservation.

Key words: culture, cognization of human destiny, highest spiritual endeavors, beliefs, customs, literature, music, elite, liberalistic relativism, pop-culture, ease of creation, picture, sound, television programs, consumer society, tradition, religious experience, modern idolatry, dying of poetry, death of Christianity, end of rural civilization.